

*С. І. Джус,
аспірант,
Національна академія статистики,
обліку та аудиту
Головний спеціаліст-економіст
відділу статистики соціально-трудо­вих відносин
управління статистики праці,
Головне управління
статистики у м. Києві*

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ОСНОВНИХ ПОКАЗНИКІВ ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Недостатність висвітлення реальної ситуації на фондовому ринку (далі - ФР) України зі статистичної точки зору, та відсутність залежності динаміки в часовому ланці від статистичних показників даного ринку, викликає відсутність прогнозів подальшого його руху, що призводить до відтоку інвесторів.

Актуальність теми викликана необхідністю збору та аналізом статистичних даних стосовно фондового ринку України для фактичного відображення ситуації, що спостерігається на ньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літературних джерел виявив недостатню освітленість даного ринку та недоцільність деякої інформації у зв'язку із швидким розвитком фондових ринків на світовому рівні та в Україні.

Серед публікацій статистичних даних ринку, присутні тільки офіційні видання регулятора - Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (далі – НКЦПФР) [3]; бірж та саморегульованих організацій (далі - СРО): ПАРД (Професійна асоціація реєстраторів та депозитаріїв), Асоціація «Українські фондові торговці», УАІБ (Українська асоціація інвестиційного бізнесу), АРІФРУ (Асоціація розвитку інфраструктури фондового ринку України), USAID (United States Agency for International Development - Агентство США з міжнародного розвитку) та ін.;

інші професійні учасники фондового ринку: брокерські компанії, компанії з управління активами (далі - КУА), інвестиційні компанії, інші інститути спільного інвестування (далі – ІСІ)[2].

Окремі українські та зарубіжні вчені в галузі фінансів та статистики, такі як: Семеняк І.В., Оберемок С.В., Салін В.М., Добашина І.В., присвятили свої наукові праці даній темі. Двоє останніх, відомі своєю фундаментальною роботою «Біржова статистика» [6], в якій розглянуто статистика цінних паперів, брокерсько-дилерських компаній та інших професійних учасників ринку цінних паперів, детально розкрита статистика фондових і строкових бірж, їх кон'юнктура, структура та обсяги ринків.

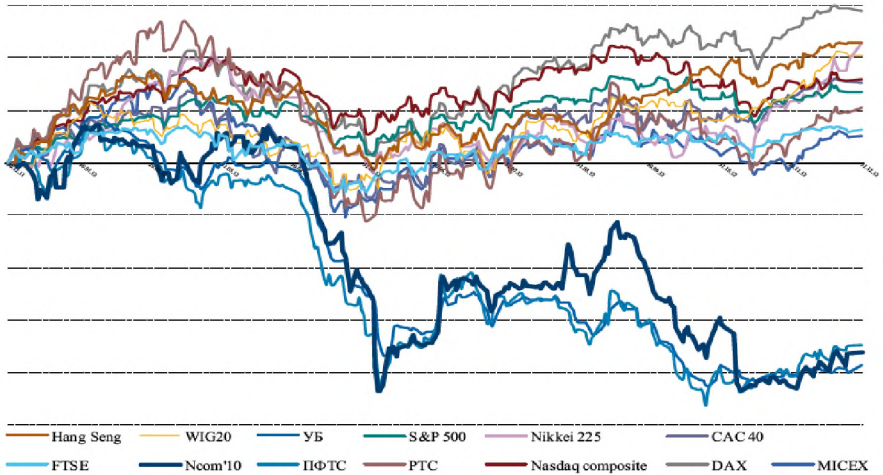
Метою даної статті є аналіз динаміки показників фондового ринку на основі наданих фондовими біржами та професійними учасниками ринку статистичних даних у період з 2008 по 2013 рік.

Виклад основного матеріалу. Для перехідної економіки типовим є трансформація «економіки дефіциту товарів» в економіку «дефіциту ліквідних ресурсів». Дефіцит грошей стає перманентним, тобто першочерговим, що інтенсифікує спад, звертання інвестицій і «проїдання» основних фондів. В протилежність цьому, надмірне (в порівнянні з виробництвом) розбухання трансакційного сектору стає одним із інфляційних факторів і приймає гіпертрофовані форми.

Разом з тим, наша перехідна економіка виявилась на перехресті двох єдиних і протилежних тенденцій: загально цивілізаційних тенденцій соціалізації приватної власності і специфічної тенденції переходу від бюрократично-державної власності минулого до приватної.

В цих умовах в процесі структурної перебудови створюється фондовий ринок як складова частина ринкових відносин [7, с.251-253].

Український фондовий ринок розвивається паралельно зі світовими ринками цінних паперів, що підтверджує основний індикатор фондових ринків - індекс, який дає можливість оцінити загальну ситуацію на фондовому ринку. Динаміка вітчизняних та світових фондових індексів фондового ринку наведена на рисунку 1.[5]

Джерело даних: Річний звіт НКЦПФР за 2012 рік [5]

Рис. 1. Динаміка вітчизняних та світових індексів фондового ринку протягом 2012 року

Важливим показником розвитку фондового ринку та фінансової системи країни взагалі є частка капіталізації лістингових компаній у ВВП країни. Як свідчать дані табл. 1, акціонерний капітал є найбільш розвиненим у США та Великобританії, у той час як в Україні ця цифра поки що невелика.

Таблиця 1

Співвідношення капіталізації лістингових компаній до ВВП у 2008 - 2011 рр. %

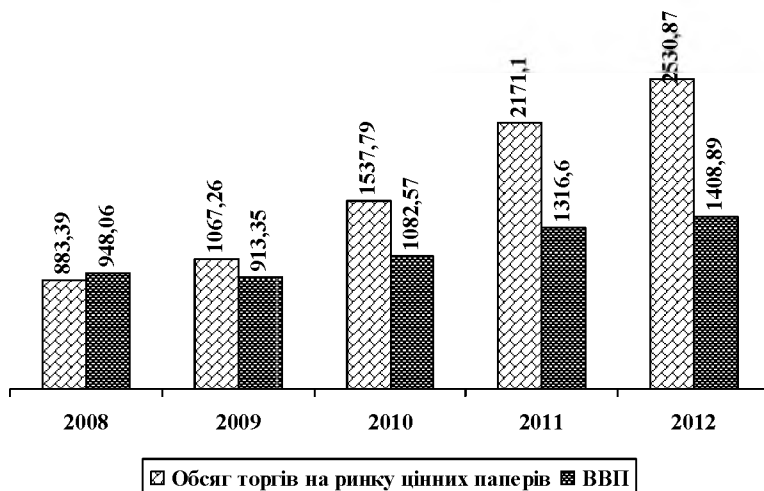
	Назва країни	2008	2009	2010	2011
БРІК	США	82,5	108,5	108,9	104,3
	Бразилія	35,7	72,0	72,1	49,6
	Росія	23,9	70,5	67,5	42,9
	Індія	52,7	86,6	95,9	54,9
	Китай	61,8	100,3	80,3	46,3
Європа	Франція	52,7	75,3	75,6	56,6
	Німеччина	30,6	39,3	43,5	32,9
	Італія	22,6	15,0	15,6	19,7
	Великобританія	69,9	128,1	137,7	118,7
СНД	Польща	17,0	31,4	40,5	29,9

Продовження табл. 1

Вірменія	1,5	1,6	0,3	0,4
Казахстан	23,3	50,0	41,0	23,0
Україна	9,0	12,6	15,9	13,7

Джерело даних: Річний звіт НКЦПФР за 2012 рік

У той же час, темпи зростання фондового ринку були випереджаючими порівняно з ВВП: обсяг торгів на ринку цінних паперів (далі - РЦП) перевищив показник ВВП країни майже у два рази (див. рис. 2). Це свідчить про розвиток економіки держави в цілому та швидкий розвиток фондового ринку зокрема.

Джерело даних: НКЦПФР, візуалізація автора статті

Рис.2. Порівняльні дані обсягів торгів на ринку цінних паперів та ВВП*, млрд. грн.

* за даними Державної служби статистики України

На організаційно оформленому ринку у 2012 році спостерігалася консолідація торгівлі цінними паперами. Близько 98,25% біржових контрактів (договорів) з цінними паперами було зосереджено на трьох фондових біржах: «Перспективі» (55,21%), «ПФТС» (33,93%) та «Українській біржі» (9,11%) (див. таблицю 2).

Біржовий ринок акцій характеризувався більш низьким рівнем концентрації, ніж позабіржовий ринок. За підсумками 2012 року обсяг торгів акціями на біржовому ринку становив 21,54 млрд. грн., що складало 3,64 % сукупного обсягу торгів акціями на ринку цінних паперів (див. – табл. 3). В Україні, на даний момент, 17183 власники великих пакетів акцій [1].

Таблиця 2

Обсяг біржових контрактів (договорів) з цінними паперами на організаторах торгівлі (з розподілом за місяцями) у 2012 році

млн грн

Період	Організатор торгівлі										Усього
	УФБ	КМФБ	ПФТС	УМВБ	ІННЕКС	ПФБ	УМФБ	ПЕРСПЕКТИВА	СФФБ	УБ	
Січень	3,9	134,41	6735,93	0,12	0	8,98	105	4790,08	2,56	2168,70	13949,69
Лютий	1,45	350,77	7349,76	0,12	0,02	9,3	44,23	4274,66	3,74	2524,39	14558,45
Березень	43,94	417,28	7418,51	0,12	0,01	9,85	124,34	5054,81	3,88	2635,98	15708,72
Квітень	100,02	90,11	7205,12	0,16	0,04	40,88	41,6	5217,53	13,7	2120,21	14829,38
Травень	8,43	80,92	5336,26	0,16	0	30,92	6,45	6128,47	35,09	2811,56	14438,26
Червень	3,87	49,79	16617,03	0,13	0,02	107,14	187,28	6853,66	2,83	1869,95	25691,70
Липень	6,82	91,31	5617,1	0,13	0	17,45	85,15	12497,63	3,65	2135,46	20454,70
Серпень	6,8	61,17	14404,15	0,12	0,02	28,16	45,11	10867,85	4,61	1543,81	26961,81
Вересень	5,88	263,01	5924,53	39,23	0	32,87	52,82	9575,53	2,45	1634,78	17531,10
Жовтень	4,05	281,92	2835,72	7,35	0,04	64,95	18,74	19434,28	166,04	2052,15	24865,24
Листопад	2,5	90,16	4382,70	3,72	1,07	111,68	48,37	33893,56	92,36	1454,36	40080,45
Грудень	246,72	216,78	5637,16	0,11	8,77	187,58	230,91	26975,90	25,76	1072,31	34602,01
Усього	434,4	2127,64	89463,95	51,48	10,01	649,75	989,99	145563,96	356,67	24023,66	263671,51
Відсоток від загального обсягу торгів	0,16%	0,81%	33,93%	0,02%	0,004%	0,25%	0,37%	55,21%	0,14%	9,11%	100%

Джерело даних: Річний звіт НКЦПФР за 2012 рік [5]

Таблиця 3

Обсяг торгів акціями на біржовому ринку та позабіржовому ринку у 2008 - 2012 роках,

млрд. грн.

Вид ринку	2008	2009	2010	2011	2012
Позабіржовий ринок	341,00	457,19	512,50	567,48	570,32
Біржовий ринок	11,82	13,54	43,75	68,59	21,54
Усього	352,82	470,73	565,21	636,07	591,86

Джерело даних: Річний звіт НКЦПФР за 2012 рік [5]

За підсумками 2012 року обсяг торгів облигаціями підприємств на біржовому ринку становив 26,35 млрд. грн., що склало 21,10 % від загального обсягу торгів облигаціями підприємств на ринку цінних паперів (див. табл. 4).

Таблиця 4

Обсяг торгів облигаціями підприємств на біржовому ринку та позабіржовому ринку у 2008 - 2012 роках

млрд. грн.

Вид ринку	2008	2009	2010	2011	2012
Позабіржовий ринок	188,6	74,06	62,79	82,28	98,54
Біржовий ринок	16,61	7,07	6,71	21,42	26,35
Усього	205,21	81,13	69,5	103,7	124,89

Джерело даних: Річний звіт НКЦПФР за 2012 рік [5]

Зростання обсягу випуску похідних цінних паперів протягом останніх років свідчить про інтерес учасників ринку до фінансових інструментів, які створюють можливість для хеджування ризиків, являючи собою елементи «квазі»-страхування. Так, у 2012 році Комісією було зареєстровано дев'ять випусків опціонів на суму 22,89 млн. грн. У порівнянні з 2011 роком, обсяг випусків опціонів збільшився на 19,45 млн. грн.

Ринок похідних (деривативів), який став незамінною складовою фондового ринку, характеризується постійним зростанням обсягів операцій з похідними інструментами. З 2010 по 2012 роки сума контрактів з похідними (деривативами) помітно зростає: з 3,75 млрд. грн. у 2010 році до 24,91 млрд. грн. у 2012 році.

Загальний обсяг випусків цінних паперів інститутів спільного інвестування, зареєстрованих Комісією у 2012 році, становив 34,04 млрд. грн., що у порівнянні з 2011 роком менше на 50,48 млрд. грн.

Одним із факторів, що призвів до зменшення обсягів емісії цінних паперів ІСІ у 2012 році, є згортання інвестиційних проектів у зв'язку з очікуванням вступу в силу нового Закону України «Про інститути спільного інвестування» №5080-VI від 5 липня 2012 року [2], який передбачає більш широкий спектр інвестиційних фондів.

Аналізуючи статистичні дані однієї із бірж, що знаходиться в топ-3 найпопулярніших в Україні - ПАТ «Українська біржа» - за останній квартал 2013 року [8, с.3], спостерігаємо наступну ситуацію. У структурі торгів у жовтні-грудні 2013 року (див. рис.3) на ринок акцій доводилося 64% сумарного обороту на біржі, або 1134 млн. грн., 16% на ринок ф'ючерсів або 282 млн. грн., 4% на ринок опціонів або 65млн. грн. і 16% на ринки інвестиційних сертифікатів, корпоративних і державних облігацій або 288 млн. грн. Частка ринку корпоративних облігацій впала на 9%, в той же час частка термінового ринку виросла до 19%.

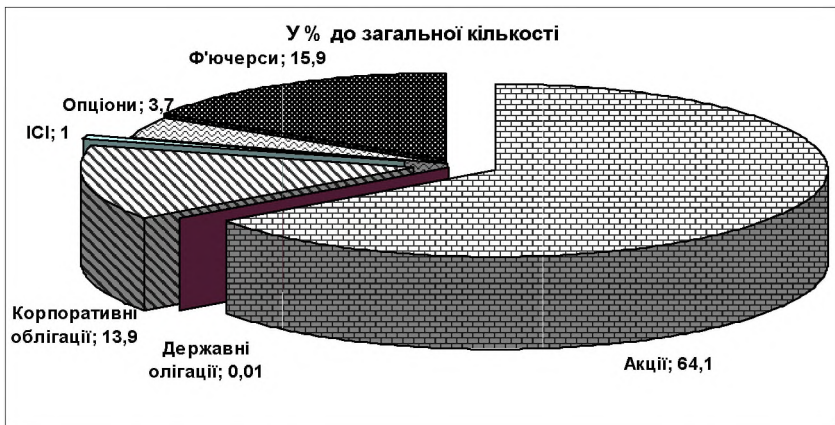

Рис. 3. Структура торгів на "Українській біржі" в розрізі ринків, 4квартал 2013 року*

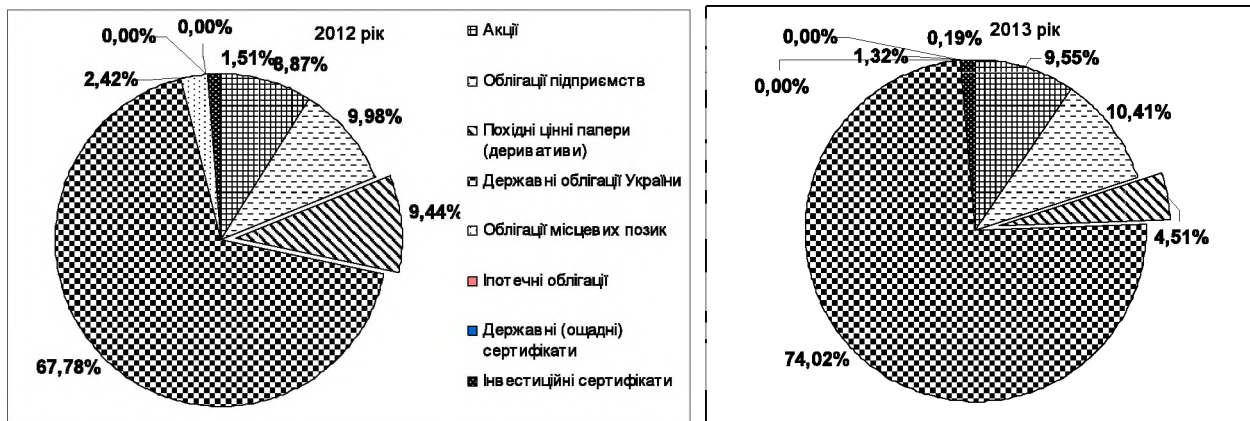
**Джерело даних: UX Review #12/2014 кварталний журнал «Української біржі», візуалізація автора статті*

В умовах скорочення основних макроекономічних показників, пов'язаних зі зниженням темпів розвитку реального сектору економіки, фондовий ринок реагує на нові імпульси, зміщуючи

акценти з пайових інструментів на інструменти з фіксованою дохідністю. У 2013 році найбільший обсяг торгів цінними паперами на організованому ринку України в розрізі інструментів було здійснено з державними облігаціями (351,33 млрд.грн., 74,02% сукупного обсягу торгів). Обсяг біржових торгів з корпоративними облігаціями за результатами 2013 року зріс до 49,41 млрд.грн., (10,41%) порівняно з показниками 2012 року, який складав 23,36 млрд.грн. (9,98%), що відповідає загальному темпу зростання організованого ринку. Обсяг торгів з акціями за підсумками 2013 року становив 45,33 млрд.грн., або 9,55% сукупного обсягу (23,44 млрд.грн. у 2012 році, 79,43 млрд.грн. у 2011 році). Обсяг торгів з облігаціями місцевих позик, як і в попередні періоди, залишився незначним та за результатами 2013 року становив лише 904,05 млрд.грн., або 0,19% сукупного обсягу торгів (див. рис.4).

З огляду на вищезазначений аналіз, можна дійти до висновку, що на даний момент розвиток фондового ринку України є досить динамічним та перспективним. В світовому розрізі його відносять до ринків, що розвиваються, так званих «emerging markets» (від англ. – ринки, що появляються). Це означає, що даний ринок не досяг свого максимуму, а навпаки, знаходиться у його вищих. Значну роботу необхідно ще провести зі сторони регулятора та емітентів для залучення вітчизняних та іноземних інвесторів. Розвиток базових активів та фінансових інструментів, що знаходяться на ринку, повинен бути основним завданням, оскільки зміна їх структури призведе до перерозподілу грошових активів в обороті, що в свою чергу, призведе до збільшення капіталізації компаній-емітентів та збільшення так званих «довгих грошей» на фондовому ринку України за рахунок облігацій та ІСІ. Ще одним важливим кроком повинно бути переведення обороту торгів із позабіржового на організований біржовий ринок, як це зараз існує на світових фондових ринках.

Висновки. Констатуючи факти, висвітлені у даній статті, можемо стверджувати, що розвиток фондового ринку є досить динамічним та статистично вимірним. Інформація, стосовно статистичних даних фондового ринку України, надається виключно регулятором, біржами та СРО.

Джерело даних: НКЦПФР, візуалізація автора статті

Рис. 4. Структура обсягів біржових контрактів (договорів) на організаторах торгівлі за видами цінних паперів

В результаті аналізу динаміки статистичних показників та візуалізуючи їх, можна зробити висновок, що фондовий ринок знаходиться в залежності від різних факторів: макроекономічних, мікроекономічних та політичних. Стосовно настроїв інвесторів, то ринок виступає їх індикатором, як і індикатором економіки в цілому. З точки зору статистики фондовий ринок є вимірним, але практично не передбачуваним, оскільки майже неможливо проаналізувати всі фактори, які на нього впливають у різних часових лагах.

Список використаних джерел:

1. Власники крупних пакетів акцій [Електронний ресурс] // АРІФРУ [сайт]. Режим доступу: <http://smida.gov.ua/db/owners>. - Назва з екрана.

2. Закон України «Про інститути спільного інвестування» від 05.07.2012 року № 5080-VI // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 29, ст.337 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5080-17>. - Назва з екрана.

3. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 року N 3480-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, N 31, ст.268 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>. - Назва з екрана.

4. Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про державну статистику"» від 13.07.2000 року №1922-111 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 2000. - №43. – ст.362 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/lavvs/show/1922-14>. - Назва з екрана.

5. Річний звіт НКЦПФР за 2012 рік: Інновації для розвитку ринку [Електронний ресурс] // НКЦПФР: [сайт]. Режим доступу: http://www.nssmc.gov.ua/user_files/content/58/1370875350.pdf. - Назва з екрана.

6. Салин В.Н., Добашина И. В. Биржевая статистика [Текст]: [Учеб. пособие] / Салин В.Н., Добашина И. В.– М.: Финансы и статистика, 2003.- 176с.

7. Семеняк И.В., Оберемок С.В. Разработка концепции статистического изучения становления и развития фондового рынка переходной экономики [Текст] / Семеняк И.В., Оберемок С.В. // – Харьковский гуманитарный институт – Х.:1997 – Т3. с.250-258.

8. UX Review #12/2014 кварталный журнал «Украинської біржи» [Електронний ресурс] // ПАТ «Українська біржа» [сайт]. - Режим доступу: <http://fs.ux.com.ua/f/1874/12-ux-review.pdf>. - Назва з екрана.